

شناسایی و اولویت‌بندی عوامل راهبردی مؤثر بر آمایش سرزمین از منظر امنیت ملی (مورد مطالعه: منطقه جنوب شرق ایران)

داوود آقا محمدی^۱

تاریخ دریافت: ۹۶/۲/۲۸

تاریخ پذیرش: ۹۸/۷/۱۴

چکیده

امنیت بنیادی‌ترین نیاز هر جامعه و مهم‌ترین عامل دوام زندگی اجتماعی است. آمایش سرزمین به تنظیم رابطه‌ی میان انسان، فضا و فعالیت‌های انسان در فضا به‌منظور بهره‌برداری منطقی از جمیع امکانات، علم و تجربه در طول زمان برای نیل به اهداف و استراتژی‌های ملی می‌پردازد. جنوب شرق ایران به لحاظ جایگاه نظامی می‌تواند در اتخاذ استراتژی‌های امنیت ملی و منطقه‌ای نقش ویژه‌ای برای ایران ایفا نماید و آن را از توان و قابلیت تحرک میان اقیانوسی، در فعالیت‌های نظامی، تجاری، علمی و اقتصادی دریا برخوردار کند. هدف این مقاله، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل استراتژیک مؤثر بر آمایش سرزمین منطقه جنوب شرق ایران از منظر امنیت ملی است. جامعه آماری شامل مسئولین و مقامات کشوری و لشگری متولی آمایش و امنیت، به تعداد ۲۵۰ نفر می‌باشد که به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقاتی انجام شده است. نوع پژوهش، کاربردی و روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. نتایج تجزیه تحلیل آماری در رتبه‌بندی حاصل از آزمون فریدمن مبین تأثیر عوامل زیر به‌عنوان عوامل استراتژیک مؤثر بر امنیت منطقه جنوب شرق ایران است: مدیریت سرزمین با میانگین رتبه ۴، فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی) با میانگین رتبه ۲،۷۳، انسان (جمعیت) با میانگین رتبه ۲،۲۷ و فضا با میانگین رتبه ۱.

کلید واژه‌ها: مدیریت سرزمین، جمعیت‌ها، فضا، اقتصاد، آمایش سرزمین، امنیت ملی، جنوب شرق ایران

مقدمه

امنیت بنیادی‌ترین نیاز هر جامعه و مهمترین عامل دوام زندگی اجتماعی است. هر کشور محیط امنیتی خود را در عرصه جهانی، منطقه‌ای و داخلی بر اساس اهداف، منافع، ارزش‌های اساسی و میزان قدرت آن تعریف می‌نماید. درک صحیح از محیط امنیتی و ساختار قدرت و رقابت موجود در آن بیشترین تاثیر را بر شکل سیاست‌های امنیتی هر کشور دارد و این ذهنیت‌ها و رویکرد نسبت به مباحث امنیتی در تصمیم سازی و عملکرد نظام سیاسی و تدوین راهبرد امنیت ملی مؤثر است (مجموعه مقالات دومین کنگره انجمن ژئوپلتیک ایران، ۱۳۸۴: ۴۵).

آمایش سرزمین به تنظیم رابطه‌ی میان انسان، فضا و فعالیت‌های انسان در فضا، به منظور بهره‌برداری منطقی از جمیع امکانات، علم و تجربه در طول زمان می‌پردازد (چوخواچی زاده مقدم، ۱۳۸۱: ۷۹).

در حقیقت آمایش عبارت از سازماندهی مطلوب فضا برای نیل به اهداف و راهبردهای جامع ملی است و در راستای تحقق آرمانهای جامعه انجام می‌گیرد.

با عنایت به اینکه منظور از آمایش، تعیین چارچوب بلند مدت تنظیم برنامه‌های توسعه است و حکومت اسلامی به دنبال تحقق عدل و قسط در جامعه می‌باشد پس هدف از آمایش سازماندهی مطلوب فضا و ایجاد زمینه عدل و قسط است. این نیازها ممکن است در برگیرنده ی جنبه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی- فرهنگی، دفاعی، امنیتی، علمی و فناورانه باشد. مسائل و محورهایی که آمایش سرزمین با آن مواجه بوده و بدنبال ارزیابی و توسعه منطقه‌ای یا ملی آن می‌باشد عبارتند از:

الف. عدم توجه به ملاحظات دفاعی امنیتی در برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای؛

ب. تمرکز سرمایه در مناطق خاصی از کشور؛

پ. تخریب بخشی از منابع طبیعی و محیط زیست؛

ت. قوم گرایی و مذهب گرایی؛

ث. مهاجرت بی رویه از روستاها به شهرها؛

ج. رشد انفجاری در جمعیت شهری؛

- چ. تمرکز توانمندی‌ها و نوآوری‌ها در شهرهای بزرگ؛
- ح. رشد بی‌رویه مراکز استان و ناتوانی در مهار حاشیه‌نشینی؛
- خ. تشدید نابرابری‌ها در سطح زندگی و شیوه معیشت شهرها؛
- د. عدم تعادل میان توسعه‌های شهری در سطوح مختلف.
- البته می‌توان به آنها عوامل دیگری نیز اضافه نمود.
- از آنجا که موقعیت ژئوپلیتیکی، ترکیب قومی و وضعیت تاریخی جنوب شرق ایران شرایط پیچیده‌ای را به لحاظ امنیتی شکل داده است.
- عوامل اصلی ناامنی این منطقه عبارتست از:
- الف. وجود مرز آبی با دریای عمان و مرزهای خشکی با پاکستان؛
- ب. عدم کنترل صحیح و دقیق مرز و خروج بی‌رویه از مرز؛
- ج. فقدان بازار کار داخلی جهت جذب نیروها و وجود اجناس قاچاق و مواد مخدر در کشورهای همسایه؛
- چ. حضور قاچاقچیان بین‌المللی در حاشیه نوار مرزی؛
- ح. فقر فرهنگی حاکم بر منطقه و فعالیت‌ها و محرومیت‌های اجتماعی اعمال شده توسط سیستم اداری و سیاسی کشور؛
- خ. سوء استفاده نخبگان قومی بلوچ در خارج از مرزهای ملی و دامن زدن و مطرح کردن اختلافات قومی؛
- د. وجود شکاف‌های مذهبی و سرمایه‌گذاری و تبلیغات کشورهای سنی‌مذهب همچون عربستان با تاسیس مدارس با گرایش‌های وهابی؛
- ذ. وفور سلاح‌های جنگی و خرید و فروش آن؛
- ر. حوادث طبیعی از جمله سیل و خشکسالی؛
- ز. حضور ارتش آمریکا در مرزهای شرقی کشور و....؛
- س. حضور افغانه در این منطقه.

جنوب شرق ایران به لحاظ جایگاه نظامی می‌تواند در اتخاذ راهبردهای بحری نقش ویژه‌ای برای ایران ایفا نماید و آنرا از توان و قابلیت تحرک میان اقیانوسی، در فعالیت‌های

نظامی، تجاری، علمی و اقتصادی دریا برخوردار نماید. اهمیت و ضرورت این مقاله به شرح زیر می‌باشد:

الف. تفکر رژیم سلطه بر جهان مبنی بر کوچک کردن کشورهای بزرگ است، تفکیک سازی قومی، جدا سازی مذهبی، اختلاف بین مناطق و تحریک جریانات قومی، مذهبی و سیاسی در دستور کار آنها قرار دارد. لذا سطح پائین شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی سیاسی منطقه مذکور، تعامل آنها با ثبات و تهدیدات کشورهای فرا منطقه‌ای و منطقه‌ای موجب آن گردیده است که شناسایی و اولویت‌بندی عوامل راهبردی مؤثر بر آمایش سرزمین منطقه جنوب شرق ایران از منظر امنیت ملی در اولویت مطالعات قرار گیرد تا از آن طریق بتوان با تشخیص و پیشگیری از رخدادهای ناپایدار کننده امنیت ملی و منطقه‌ای نسبت به انسجام اجتماعی، تعادل منطقه‌ای و رفع محرومیت و کوتاه نمودن دست بدخواهان از مناطق مرزی بویژه جنوب شرق کشور اقدامات بموقع معمول داشت.

ب. موقعیت ژئوپلیتیک جنوب شرق ایران با همجواری با کشورهای پاکستان و افغانستان و قرار گرفتن در مسیر دسترسی با آبهای آزاد جهان برای کشورهای آسیای مرکزی و افغانستان و... جایگاه ویژه‌ای را برای گسترش مبادلات منطقه‌ای و بین‌المللی ایران فراهم کرده است.

اولویت‌های امنیتی جنوب شرق از جمله: وجود مرز آبی با دریای عمان و مرزهای خشکی با پاکستان، عدم کنترل صحیح و دقیق مرز و خروج بی رویه از مرز، فقدان بازار کار داخلی جهت جذب نیروها، وجود اجناس قاچاق و مواد مخدر در کشورهای همسایه، حضور قاچاقچیان بین‌المللی در حاشیه نوار مرزی، فقر فرهنگی حاکم بر منطقه، فعالیت‌ها و محرومیت‌های اجتماعی اعمال شده توسط سیستم اداری و سیاسی کشور، سوء استفاده نخبگان قومی بلوچ در خارج از مرزهای ملی و دامن زدن و مطرح کردن اختلافات قومی، وجود شکاف‌های مذهبی، سرمایه گذاری و تبلیغات کشورهای هم‌چون عربستان و... این منطقه را کانون رشد و توسعه کشور قرار می‌دهد که غفلت از آن باعث ایجاد چالش در اقتصاد و ارتباطات کشور در سطح محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی می‌گردد (مجموعه مقالات دومین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران، ۱۳۸۴: ۵۰).

هدف این مقاله شناسایی و اولویت‌بندی عوامل راهبردی مؤثر بر آمایش سرزمین منطقه جنوب شرق ایران از منظر امنیت ملی است. محقق برای دستیابی به این هدف و سوال پژوهش فرضیه زیر را مطرح نموده است: بین آمایش سرزمین از منظر امنیت ملی و عوامل راهبردی در منطقه جنوب شرق کشور رابطه معنی‌داری وجود دارد.

نظر به اینکه هر منطقه‌ای نمی‌تواند منابع نامحدود داشته باشد، بنابراین، مساله اساسی این مطالعه شناسایی و اولویت‌بندی عوامل راهبردی مؤثر بر آمایش سرزمین در منطقه جنوب شرق ایران از منظر امنیت ملی است.

پیشینه و سوابق تحقیق

۱. تقوایی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل موانع و عوامل مؤثر در اجرای طرح‌ها و برنامه ریزی آمایشی استان تهران»، پژوهشی را از نوع کاربردی - توسعه‌ای و با روش توصیفی - تحلیلی با تکنیک دلفی انجام داده است. نتایج این پژوهش نشان داد، عوامل مؤثر در رویکرد اجرای طرح آمایشی استان تهران شامل: توجه به قطبیت سیاسی منطقه، قطب رشد بودن استان تهران و قرارگیری در کریدورهای شرق به غرب و شمال به جنوب و لزوم تعامل استان با مناطق همجوار است (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۶).
۲. عندلیب و مطوف (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران» و با هدف تبیین جایگاه آمایش مناطق مرزی در نظام برنامه ریزی کشور، مطالعه گسترده‌ای را به روش توصیفی تحلیلی انجام داده است. نتیجه مطالعات ایشان نشان می‌دهد، توسعه و امنیت مناطق مرزی لازم و ملزوم یکدیگر است، همچنین شدت عدم تعادل منطقه‌ای میان مناطق مرزی و مناطق داخلی ایران بر توسعه ملی تاثیر گذار است. بعبارت دیگر، اگر چه توسعه نیافتگی در مناطق مرزی که منجر به ناامنی می‌شود اثرات خود را بر توسعه نیافتگی و ناامنی در کل کشور می‌گذارد (عندلیب و مطوف، ۱۳۸۸).

۳. خنیفر (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «درآمدی بر مفهوم آمایش سرزمین و کاربردهای آن در ایران» ضمن بررسی این ابعاد و سابقه جهانی و بین‌المللی مساله مدیریت

آمایش سرزمین به سابقه آن در ایران پرداخته. نتایج بررسی ایشان ارایه سوابق آمایش سرزمین و نظام تشکیلاتی تهیه طرح آمایش و نمودارهای آن و سپس جایگاه مدیریت توسعه اجتماعی و آمایش سرزمین ایران است. (خنیفر، ۱۳۸۹).

۴. رنجبری (۱۳۹۵) در مقاله‌ای به «عوامل محیطی اثر گذار بر آمایش سرزمین در استان گیلان» پرداخته است. روش اصلی این تحقیق، با توجه به ماهیت نظری آن توصیفی-تحلیلی است. نتایج تحقیق بیانگر این مسیله است که پتانسیل‌های محیطی (آب فراوان، خاک حاصل خیز، موقعیت ساحلی) موقعیت توریستی، تراکم بالای جمعیت، وضعیت اقتصادی استان با رویکرد صادرات، موقعیت ژئوپلیتیکی، شرایط زیست محیطی عوامل اثر گذاری هستند که تاثیرات مثبت و منفی برای استان به بار می‌آورند که در نظر گرفتن این موارد در آمایش استان بسیار ضروری است (رنجبری، ۱۳۹۵).

۵. هدایتی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «آمایش سرزمین و مدیریت منابع آب؛ آمایش منابع به جای آمایش فعالیت‌ها» به بررسی تغییرات پوشش زمین در زیر حوضه‌های خزری پرداخته و در مرحله بعد عوامل فشار بر منابع آب توسط روش FANP امتیازدهی، در نرم افزار IDRISI نقشه‌سازی و در نرم Arc GIS روی هم‌اندازی شده و وضعیت مدیریت منابع آب در هر زیر حوضه خزری مشخص نموده است. یافته‌ها نتایج نشان می‌دهد که در فاصله بین سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۲، زیرحوضه تالش با ۲۸/۹۱ درصد بیشترین و زیرحوضه سفیدرود با ۸/۱۸ درصد کمترین میزان تغییرات را در بین زیرحوضه‌های خزری داشتند. هم‌چنین امتیازدهی نهایی مدیریت منابع آب در زیرحوضه‌های خزری نشان می‌دهد که زیرحوضه ارس با ۰/۴۹۹۶۱۷ امتیاز بیشترین و زیرحوضه هراز قره‌سو با ۰/۱۵۸۶۲۷ امتیاز کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده است. از طرفی نتایج تعیین وابستگی تغییرات پوشش زمین ناشی از آمایش سرزمین و مدیریت منابع آب در زیرحوضه‌های خزری مشخص می‌کند که R-Squerd این وابستگی برابر با ۰/۶۴۵ می‌باشد که نشان از وابستگی نسبتاً بالایی در این زمینه است (هدایتی، ۱۳۹۴).

۶. سجادی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «آمایش سرزمین و امنیت» به روش توصیفی به این نتیجه رسیده که: توسعه پایدار از طریق تداوم بخشیدن به نظام بهره‌برداری از سرزمین، تلاش در توزیع متوازن فعالیت‌ها، حفظ قابلیت‌های تولیدی زمین، پراکنش و ساماندهی نظام استقرار جمعیت و توجه به بنیان‌های جغرافیایی صورت خواهد پذیرفت بنا بر این در برنامه ریزی فضایی باید تمام بخشهای توسعه ملی در ارتباط با همدیگر دیده می‌شوند. رابطه بین امنیت، فضا و فعالیت، از مولفه‌های اساسی در طرح‌های آمایش است. اگر امنیت انسان و فعالیت، در برنامه دفاعی کشور مورد توجه اساسی واقع نشود ناپایداری اصلی ترین تهدید فیزیکی و عملکردی فضا خواهد بود با توجه به ارتباط بخش دفاع با سایر بخش‌های توسعه ملی به کارگیری ملاحظات پدافند غیر عامل در برنامه ریزی فضایی در زمان تهاجم بسیار ضروری می‌باشد.

۷. طحانی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی نقش آمایش سرزمینی در امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» پرداخته است. در این مقاله هدف از آمایش سرزمین در رابطه با بخش دفاع استقرار بهینه‌ی واحدهای نظامی در فضا برای تأمین حداکثر قابلیت دفاع و حداقل آسیب‌پذیری بیان شده و در نهایت نسبت به تبیین رابطه بین آمایش سرزمین با معیارها و اصول امنیتی پرداخته است.

تعریف مفاهیم و اصطلاحات

امنیت ملی: پاسداری از بقای سیاسی و سرزمینی کشور، تضمین بقای ارگانیک (فیزیکی و جمعی) مردم، ایجاد شرایط لازم برای رفاه اقتصادی و تأمین و حفظ هماهنگی میان اقوام و طوایف درون کشور را امنیت ملی گویند (سابق یزید، ۱۳۷۷: ۱۸).

آمایش سرزمین: آمایش سرزمین به تنظیم رابطه بین انسان، فضا و فعالیت‌های انسان در فضا به منظور بهره‌برداری منطقی از جمیع امکانات در جهت بهبود وضعیت مادی و معنوی

اجتماع براساس ارزش‌های اعتقادی با توجه به سوابق فرهنگی و ابزار علم و تجربه در طول زمان می‌باشد.^۱

قلمرو: واژه قلمرو^۲ عموماً مترادف با سرزمین آورده می‌شود به طوری‌که آن را، پهنه‌ای جغرافیایی با مرزهای مشخص که جنبه حقوقی حاکمیت را بدنه‌ای فیزیکی می‌بخشد و از جهتی ویژه با مفهوم کشور^۳ در زبان فارسی مشابهت دارد، بیان نموده‌اند (مجتهدزاده، ۱۳۷۹: ۳۴).

مکاتب، نظریه‌ها و رویکردهای منتخب

نظریه‌های کارکردی سرزمین

- **نظریه کارکرد فرهنگی:** مایکل پاسیون^۴ کارکردهای عمدتاً فرهنگی را برای سرزمین و یا شکل حقوقی - سیاسی آن یعنی «کشور» قائل است و چنین نقل می‌کند که: «ما اکنون به این نکته پی برده‌ایم که برای بسیاری از مردم، سرزمین تنها یک سهم یا بخش اعطاء شده و تعریف شده از فضا و مکان نیست، بلکه مردمان می‌توانند آنرا از نو بازسازی کرده و بصورت ایده‌آل درآورند.» (پاسیون، ۱۹۸۵: ۱۳۰).

- **نظریه کارکرد سیاسی:** در کنار این نظریه می‌توان به نظریه کارکرد سرزمینی ویلیامز و اسمیت^۵ با رویکرد ناسیونالیسم نیز توجه نمود، که بیان می‌دارند: از دوران ناسیونالیسم تاکنون یک سرزمین احتیاجات فرهنگی و منافع اجتماعی نخبگان ناسیونالیست و پیروان آنها را تأمین نموده است، در حال حاضر توجه از تغییر عینی واقعیت یعنی فضای اعطاء شده منحرف شده و به سمت مفهوم نظری و انعطاف‌پذیر سرزمین حرکت نموده است. میزان موفقیت آنها در این اقدام، برابر توانایی‌های آنها در تقویت تعریف جدیدی از مکان و بازسازی محیطشان به عنوان یک قلمرو سیاسی بوده است (پاسیون، ۱۹۸۵: ۱۳۰).

۱. اسناد موجود در مجمع تشخیص مصلحت نظام مرتبط با مطالعات آمایش سرزمین

2. Territory
3. Country
4. Micheal·Pacione
5. M.Pacione
6. Williams & Smith

عوامل تأثیرگذار ژئوپلیتیک در سرزمین: عوامل تأثیرگذار ژئوپلیتیک با در نظر گرفتن متغیرها و ارزش‌های جغرافیایی سرزمین (ساختار - کارکرد) عبارتند از:

ارزش‌ها و عوامل جغرافیایی: بطور کلی جغرافیا تولیدکننده فرصت‌ها و محدودیت‌ها برای زندگی انسان‌ها می‌باشد. انسان‌ها سعی می‌کنند فرصت‌ها را مورد استفاده قرار دهند و بر محدودیت‌ها غلبه کنند و یا محدودیت‌های دیگران را چنانچه در موقعیت رقیب باشد به فرصت تبدیل نموده و علیه آنها بکار گیرند.

ارزش‌های ساختاری کالبدی: این ارزش‌ها عبارتند از: موقعیت اختصاصی یا ریاضی، (که نسبت به خط استوا و مبداء قراردادی کمان گرینویچ مشخص می‌شود)، موقعیت نسبی (این نوع موقعیت جایگاه یک مکان یا فضای جغرافیایی را نسبت به جهات چهارگانه جغرافیایی (شمال، جنوب، شرق، غرب) و نیز نسبت به عوامل مختلف و همچنین مکان‌ها و فضاهای دیگر و یا همجوار مشخص می‌کند).

ارزش‌های ساختاری محتوایی: عناصر و ساختهای طبیعی، این عناصر عبارتند از: کالبد، اقلیم آب و هوا، مکان و فضا، خاک و پوشش گیاهی. ارزش‌های کارکردی مکان و فضای جغرافیایی: عبارتند از کارکرد تولیدی، کارکرد فضایی، کارکرد عاطفی و کارکرد قدسی (جان.ام. کالینز، ۱۳۸۳: ۲).

نظریه‌های جغرافیا- فضا- مکان

- **نظریه مکان از دید رونالد جانستون:** رونالد جانستون^۱، جغرافیدان انگلیسی، در شناخت مکان، سه عامل اصلی محیط طبیعی، محیط انسانی و ساخت مردم را در نظر می‌گیرد. مطالعه کیفیت زندگی مردم یک مکان، در داخل مجموعه‌ای از یک محیط طبیعی و انسان ساخت صورت می‌گیرد.
- **نظریه راجع به فضا:** مانوئل کاستل^۲، در اثر ارزشمند خود با عنوان (مسائل شهری)، از فضا، تعریف و تفسیری این چنین ارائه می‌دهد: فضا یک تولید مادی در ارتباط با

سایر عوامل مادی است. در بین سایر عوامل مادی خود انسان، قرار گرفته است که در داخل روابط اجتماعی ویژه، به فضا فرم کارکرد و اعتبار اجتماعی می‌بخشد (کاستل، ۱۳۸۰).

نظریه اجتماعی - فرهنگی

دیدگاه ماکس وبر درباره تغییر اجتماعی: وبر قادر بود در نظریه‌اش در باب تغییر اجتماعی برای این مفهوم نقش محوری قائل شود. بر اساس نمونه‌های آرمانی وبر، سه نوع اقتدار در زندگی اجتماعی وجود دارد. اولین شکل اقتدار سنتی است که با قواعد و رسوم نظام فرهنگی کهن و با در نظر گرفتن عناصر دینی و سیاسی آن، هماهنگ است.

گذار از اقتدار سنتی به اقتدار عقلانی به آسانی صورت نمی‌پذیرد و اغلب به کمک مردانی که دارای اقتدار کاریزماتیک هستند، تحقق می‌پذیرد. از نظر وبر، یکپارچگی نظام اجتماعی به واسطه اقتدار تحمیل می‌شود. یکپارچگی، کار نیروهای مسلط در جامعه و محصول طبقات مسلط است. در عین حال وبر جنبش‌های اعتراضی که نظم مستقر را به مبارزه فرا خوانند، به انتظار می‌کشید. نیروهای معترض به واسطه نظم اجتماعی مسلطی که در صدد تغییر آن هستند پدید می‌آید. نظریه تغییر اجتماعی وبر، می‌تواند برای هر نوع پیکره‌بندی اجتماعی، از جمله برای نظام‌های فرهنگی، جوامع سیاسی یا سازمان‌های مذهبی و غیره کاربرد داشته باشد (حشمت‌زاده، ۱۳۸۱: ۵۶).

(۱) فرهنگ^۱: فرهنگ به معنی ادب، تربیت و دانش، علم، معرفت، مجموعه آداب و رسوم، مجموعه علوم و معارف هنرهای یک قوم است (معین، ۱۳۷۱: ۲۵۳۹). فرهنگ عبارت است از مجموعه‌ای به هم پیوسته از باورها، فضایل ارزش‌ها، آرمان‌ها، دانش‌ها، هنرها، فنون، آداب و اعمال جامعه

(۲) جامعه^۲: جامعه، محصول گرد آمدن انسان‌ها و کنش‌های متقابل میان آنان است که با هم زندگی می‌کنند و در رسیدن به هدف معینی با یکدیگر همکاری دارند، به علاوه

معیارها و مقررات ساده یا پیچیده بر روابط عادی آنها حاکم است و نهادها و سازمان‌هایی، تداوم و پایداری اجتماع آنان را تأمین می‌کند.

(۳) جمعیت^۱: نخستین عنصر سازنده نظام‌های اجتماعی - فرهنگی، جمعیت است و این اصطلاح به طور کلی در برگیرنده تمام اعضای هر جامعه انسانی به عنوان یک گروه معین است.

(۴) اقوام و نژادها^۲: «وبر» بر باور مشابه داشتن گروه قومی در قالب تعریف «گروهی که اعضایش نسبت به پیشینه تاریخی، فرم فیزیکی، آداب و رسوم و خاطرات مشترک باور مشابه و یا یکسان داشته باشند.» (صباغ‌پور، ۱۳۸۰: ۱۴۷). توجه «آدام کوپر»^۳ به گروه قومی، در قالب یک سازمان اجتماعی: «مقوله‌ای بنیادی در سازمان اجتماعی که اساس آن عضویت و تعلق مبتنی بر اشتراک در ریشه‌های تاریخی، فرهنگی، مذهبی و زبان است.»

(۵) دین: برخی از جوامع بزرگ، تقریباً همگن و متجانس هستند، اما بیشتر آنها ترکیبی از اکثریت‌ها و اقلیت‌هایی با زبان‌ها، مذاهب، سنت‌ها، آداب و رسوم، عادات اجتماعی، خواسته‌ها، نفرت‌ها و شیوه‌های زندگی هستند، که باعث ایجاد تنش‌های داخلی و بین‌المللی می‌شوند (حیدری و همکاران، ۱۳۸۳: ۳۶۷).

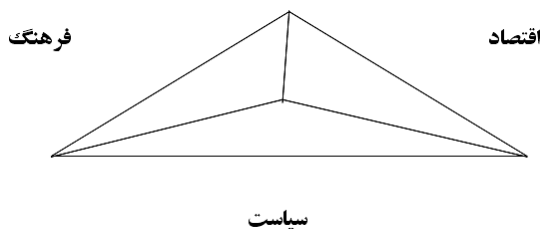
(۶) مذهب^۴: مذهب، نظام مشترکی از اعتقادات و اعمال مربوط به مقدسات و محرمات می‌باشد و این اعتقادات و اعمال، تمام کسانی را که بدان‌ها می‌گروند، به نام جمعیت مؤمنین در امت معنوی واحدی گرد می‌آورد (امیل دورکیم^۵، ۱۹۸۵: ۱۷۵). مذهب به منزله ایمان به قوای مافوق بشر است که سیر خوی و شخصیت و زندگی بشر را اداره و بازرسی می‌کند (حجازی، ۱۳۵۳: ۲۴). یکی از دانشمندان آزاد فکر فرانسوی می‌گوید: مذهب عبارت است از رابطه یا معامله یک روح مضطرب در کمال شعور و اراده با قدرتی مرموز که احساس می‌کند با آن قدرت بستگی داشته و سرنوشتش به دست اوست (لویی گارده، ۱۳۷۰: ۱۴۱).

1. Population
2. Ethnic and Races
3. A.Kupper
4. Religion
5. E.Dorkim

مذهب، نوعی ایدئولوژی است، عقیده است و عواطف و اعمال خاص که این عقیده ایجاد می‌کند، اما ملیت «شخصیت» است و خصایص ممتازی که روح مشترک افرادی از انسان‌های هم سر نوشت را ایجاد می‌نماید. بنابراین رابطه میان ملیت و مذهب، رابطه میان شخصیت و عقیده است (مطهری، ۱۳۷۵: ۵۱).

نظریه‌ها و رویکردهای اجتماعی - فرهنگی

یکی از جنبه‌های شگرف و پیچیده وجود آدمی روی آوری به تشکیل و توسعه نظام اجتماعی و سیاسی است. هر چند پیدایش و بسط نظام اجتماعی تا حدود زیادی ناشی از جنبه‌های مادی و جسمی انسان است ولی اساساً با جنبه روحی، درونی و عقلانی او ارتباط دارد. بنابراین، شناخت ابعاد روحی و درونی انسان همزمان با شناخت جسمی و مادی او، برای شناخت نظام اجتماعی، ضرورت تام دارد. نظام اجتماعی در کلیت خود سه بعد اساسی دارد که عبارتند از: اقتصاد، فرهنگ، سیاست و حکومت. در واقع، فعالیت‌های مادی و سازمان اقتصادی جامعه نهادی است که انسان ضرورتاً، برای رفع نیاز مادی و جسمی خود ایجاد کرده است. در شکل زیر نمادی از ابعاد و ارکان جامعه رسم شده است.

شکل ۱. ابعاد و ارکان جامعه

منبع: (حشمت زاده، ۱۳۸۱: ۵۶)

بر این قیاس، فعالیت‌های غیر مادی و سازمان فرهنگی جامعه نیز نهادی است که انسان ضرورتاً، برای رفع نیازهای روحی و روانی خود تاسیس کرده است. سرانجام به حساس‌ترین و پیچیده‌ترین نهاد جامعه یعنی حکومت و سیاست می‌رسیم. که انسان آنرا ضرورتاً، برای سامان‌دهی و تنظیم روابط و رفتارهای اقتصادی و فرهنگی خود تشکیل و

بسط داده است. دانشمند و عالم سیاست از بین همه موجودات هستی، ذهنش را متوجه حکومت و سیاست می‌کند و آنرا موضوع علم و تحقیق خود قرار می‌دهد و در بررسی آن، سؤالها و مجهولات اساسی را طرح می‌سازد. علوم سیاسی، تلاشی منظم و روش‌مند برای پاسخ‌گویی به این سؤال است (حشمت زاده، ۱۳۸۱: ۵۶).

شاخص‌ها و متغیرهای اجتماعی - فرهنگی

شاخص‌های فرهنگ: میراث ارزشمند تاریخی و فرهنگی منطقه، مسائل اجتماعی و مشکلات فعالیت‌های فرهنگی، تحول الگوی مصرف، فرهنگ گذران اوقات فراغت، جاذبه‌های فرهنگی و مذهبی منطقه مورد مطالعه، پیشینه سیاسی و تحولات تاریخی عمده منطقه، پیشینه و میراث فرهنگی منطقه از قبیل دین و مذهب، زبان و گویش‌های محلی، فولکلور (آداب و رسوم) و هنرهای محلی (آسایش و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۳)

شاخص‌های جمعیت: رشد جمعیت، ترکیب سنی و جنسیتی جمعیت، ترکیب و ساخت جنسیتی جمعیت، مهاجرت، تراکم نسبی جمعیت، میزان شهرنشینی، روستائین و کوچ‌نشینی، سطح سواد و آموزش، قومیت‌ها، دین.

نظریه‌ها و رویکردهای اقتصادی

(۱) نظریه‌های مختلف توسعه اقتصادی

جدول ۱. نظریه‌های مختلف توسعه اقتصادی

مفاهیم دست‌نمائی «تقسیم کار»، «انباشت سرمایه» و «گسترش بازار»، اسکلت نظریه اسمیت را در توسعه اقتصادی تشکیل می‌دهند. تعبیر «دست‌های نامرئی» آدم اسمیت را می‌توان، به طور ساده، نیروهایی دانست که عرضه و تقاضا را در بازار شکل می‌دهند.	نظریه اسمیت	
او بیان می‌دارد که کارگران بایستی بیش از ارزش کالاهایی که تمایل به خرید آن‌ها دارند ارزش ایجاد نمایند تا توسط کارفرمایان استخدام شوند. این امر باعث می‌شود که کارگران قادر به خرید کالاهای تولیدی خود نباشند، مالکان زمین هم که مایل به خرید چنین کالاهای مازادی هستند نمی‌توانند تمام مازاد تولید را جذب نمایند. به همین خاطر «جنگ» (برای تصاحب بازارهای جدید و افزایش تولید) راهگشای معضل اشباع بازار برای کشورهای هم‌چون آمریکا و انگلستان بوده است.	نظریه مالتوس	مکتب کلاسیک

<p>ریکاردو با پذیرش نظریه جمعیتی مالتوس، به توسعه مکتب کلاسیک بنیان‌گذاری‌شده توسط اسمیت پرداخت. درحالی‌که اسمیت روی مساله «تولید» تاکید می‌ورزید، ریکاردو بر مبحث «توزیع درآمد» متمرکز گردید و بعداً نئوکلاسیک‌ها (شاگردان وی) بر «کارایی» متمرکز شدند. دو نظریه معروف او، «قانون بازده نزولی» و «مزیت نسبی» است.</p>	<p>نظریه ریکاردو (Ricardo) -۱۸۲۳ (۱۷۷۲)</p>	
<p>مارکس برخلاف اسمیت، مالتوس و ریکاردو، سرمایه‌داری را غیرقابل‌تغییر نمی‌دانست. او معتقد بود سرمایه‌داری مرحله چهارم از شیوه‌های تولیدی رایج در جهان است که نهایتاً فرومی‌پاشد. این فروپاشی بخاطر رکود نخواهد بود بلکه به دلایل اجتماعی خواهد بود و نهایتاً جهان به یک مرحله نهایی به نام کمونیسم خواهد رسید.</p>	<p>نظریه کارل مارکس (KarlMarx) -۱۸۸۳ (۱۸۱۸):</p>	
<p>جوزف شومپتر اعتقاد داشت ماشین سرمایه‌داری علاوه بر اینکه قادر است نرخ‌های بالای رشد اقتصادی تولید کند، بلکه می‌تواند ضررهای اجتماعی آن را نیز جبران نماید. او تحلیلی را اینگونه آغاز می‌کند که یک اقتصاد در تعادل ایستا قرار دارد و ویژگی آن یک «جریان دوری» است که برای همیشه تکرار می‌شود.</p>	<p>نظریه شومپتر (Shompiter) -۱۹۵۰ (۱۸۷۰)</p>	
<p>اولین و مشهورترین مدل توسعه‌ای که حداقل بطور ضمنی به فرآیند مهاجرت از روستا به شهر توجه کرد، مدل آرتور لوئیس (۱۹۵۴) است. در این مدل، اقتصاد شامل دو بخش است: اول، بخش سنتی (بخش روستایی موجود)، که مشخصه آن بهره‌وری بسیار پایین (حتی در حد صفر) و «مازاد» نیروی کار است. دوم، بخش صنعتی (درون شهری)، که دارای بهره‌وری بالایی است و به تدریج از بخش روستایی، نیروی کار جذب آن می‌گردد.</p>	<p>نظریه توسعه لوئیس-فی-رانیس (F-R): نظریه توسعه لوئیس-فی-رانیس (L-F-R):</p>	<p>مکتب نئو کلاسیک</p>
<p>لیبن اشتاین معتقد بود که کشورهای در حال توسعه مواجه با دور باطل فقر هستند که این خود نتیجه درآمد اندک در این کشورهاست. به عقیده وی تنها راه خلاصی از این دورهای باطل «حداقل تلاش حساس» است که درآمد ملی این کشورها را تا حدی که رشد مداوم اقتصادی میسر گردد افزایش می‌دهد.</p>	<p>تئوری حداقل تلاش بحرانی لیبن اشتاین</p>	
<p>تئوری فشار همه جانبه برای چیرگی بر موانع موجود بر سر راه توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه نیاز به یک برنامه ریزی جامع و کامل سرمایه‌گذاری است.</p>	<p>تئوری فشار همه جانبه روزن اشتاین-رودن</p>	

دکترین رشد متعادل اقتصادی و دور باطل فقر	برای شکستن دوره‌های باطل، پیشنهاد می‌کنند که سرمایه‌گذاری در یک بخش اقتصادی مانند صنعت صورت گیرد و این بخش سایر بخشهای اقتصادی را بدنبال خود به جلو بکشد. برای گروه دیگری از اقتصاد دانان سرمایه‌گذاری باید بطور همزمان در یک یا دو بخش مانند کشاورزی و یا صنعت صورت گیرد تا بتوان بطور مؤثر حلقه‌های فشار را شکست.
نظریه توسعه متوازن	نورکس درباره رشد متوازن بیان می‌کند: که افزایش تولید در یک سلسله کارهای مصرفی وسیع که بر اساس الگوهای ارجحیت‌های مصرف‌کننده انجام شده باشد می‌توان تقاضای خود را به وجود آورد، از این رو بحث فشار و رشد متوازن تقریباً یکسان می‌باشد.
نظریه توسعه نامتوازن	«هیرشمن» ^۱ (۱۹۵۸) مطرح شد که او در انتقاد به رشد متوازن بحث رشد نامتوازن را مطرح می‌کند او معتقد است که اگر صنعتی که دارای ظرفیت اضافی باشد و از یک زیان مالی برخوردار شود، می‌تواند توسعه را محدود سازد اما اگر بخشهای کلیدی یا پیشرو در اقتصاد بوجود بیاید که بتوان امکانات، فرصتها و اشتغال پیشرو به عبارتی ارزش افزوده بالاتر ایجاد کند می‌توان موج دومی از سرمایه‌گذاری در صنایع وابسته به آنها بشوند.
نظریه رشد متعادل	اساس نظریه رشد متعادل بر دو محور اصلی قرار دارد. اولاً، اعتقاد به وابستگی متقابل بین بخش‌ها و زیربخش‌ها، در ایجاد بازار برای یکدیگر است. که نتیجه آن از بین رفتن کمبود تقاضا، بدون اتکا به بازارهای خارجی است. ثانیاً، اعتقاد به وجود صرفه‌های خارجی حاصل از ایجاد یا تقویت یک فعالیت اقتصادیست.
نظریه رشد نامتعادل	منظور از رشد نامتعادل نیز الویت دادن و انتخاب بخشی از اقتصاد، به عنوان بخش پیشتاز و تمرکز سرمایه در آن است.

منبع: (مطالعات گروه مطالعاتی دعا، ۱۳۸۵)

(۲) مدل‌ها و الگوهای تحلیل اقتصادی منطقه‌ای

جدول ۲. الگوها و مدل‌های نظری و تجربی اقتصاد

۱	الگوی فعالیت پایه‌ای (الگوی پایه‌ای اقتصادی)	در این مدل اقتصاد منطقه به دو بخش پای‌های (صادراتی) و غیر پای‌های (خدمات) طبقه‌بندی می‌گردد. در این الگو بر این فرض است که کالاها و خدمات تولید شده در منطقه به شرط فروش در خارج منطقه به صورت نیروهای محرکه رشد منطقه در می‌آیند.
۲	مدل ارتباط داخلی (مدل رشد متوازن لئونتیف)	در مدل ارتباطات داخلی بخش‌های اقتصادی به دو گروه طبقه‌بندی می‌گردند، گروه بخش‌هایی که تولیدات خود را در داخل منطقه به فروش می‌رسانند و گروه بخش‌هایی که در ارتباط تجاری با دیگر مناطق هستند. در تمام (صنایع محلی) که تولیدات خود را در داخل منطقه به فروش می‌رسانند، عرضه و تقاضا در منطقه به حالت تعادل در می‌آیند ولی در تولیدات غیر منطقه‌ای تعادل در مقیاس ملی بوجود می‌آید. به علاوه فرض ضمنی این مدل، عدم تقارن مشخص بین کالاهای مختلف در ارتباط با توان ورود آنها به تجار بین منطقه‌ای می‌باشد.

<p>این روش قادر است، اولاً یک مجموعه را بر اساس شاخص‌های داده شده به زیرمجموعه‌های همگن تقسیم کند، ثانیاً اعضای مجموعه را رتبه‌بندی می‌نماید. در نظر بگیرید که قصد داریم که روش تاکسونومی را برای مقایسه بین شهرستان‌های مختلف یک استان به کار ببریم.</p> <p>با استفاده از این روش می‌توان گروه‌های همگن شهرستان‌ها را تعیین کرده و به طبقه‌بندی آنها پرداخته و درجه توسعه یافتگی شهرستان‌ها را نیز محاسبه نمود.</p>	<p>تکنیک تاکسونومی</p>	<p>۳</p>
<p>تحلیل منطقه‌ای داده - ستانده‌ها در زمینه پیش‌بینی اثرات مربوط به گسترش استقرار صنایع و نیز مسائل توسعه اقتصادی مفید خواهد بود. بعلاوه جداول داده - ستانده بین منطقه‌ای در بررسی تراز پرداخت‌های منطقه‌ای، جریان کالاها و خدمات بین مناطق، جریان کالاها و خدمات بین مناطق، جریان سرمایه‌های پولی بین منطقه‌ای و درآمد و اشتغال منطقه، کمک شایانی می‌نماید.</p>	<p>جداول داده ستانده</p>	<p>۴</p>
<p>تلاش در جهت یافتن زمینه‌ای مناسب ما بین دو روش مطالعات پایه اقتصادی و تحلیل‌های داده - ستانده، به ارائه تحلیل نوعی از سیستم داده - ستانده منطقه‌ای به نام مدل یا روش جریان‌ها ما بین بخشی IFA توسط چارلز تایبوت و همکاران وی در دانشگاه کالیفرنیا در لوس‌آنجلس منجر گردید که به نام مدل «صرفاً ردیف‌ها» نیز در میان آنالیزهای مابین صنایع شهرت یافته است.</p>	<p>تحلیل جریان بین بخشی</p>	<p>۵</p>

منبع: (مطالعات گروه مطالعاتی داتا، ۱۳۸۵)

(۳) شاخص‌های توسعه اقتصادی

برای قضاوت در مورد وضعیت جوامع از جهت توسعه یافتگی و یا فقدان آن و نیز به منظور مقایسه کشورها تعدادی از این شاخص‌ها عبارتند از: شاخص درآمد سرانه، شاخص برابری قدرت خرید، شاخص درآمد پایدار، شاخص‌های ترکیبی توسعه، شاخص توسعه انسانی، الگوی ادغام شاخص‌های کالبدی.

نظریه و رویکردهای امنیتی

تهدیدات نظامی، مرکز سنتی نگرانی‌های مربوط به امنیت ملی است. معمولاً اقدام نظامی می‌تواند همه اجزای دولت را تهدید کند و در عمل نیز این گونه است. پایه‌های مادی دولت تحت فشار قرار می‌گیرد و امکان دارد خسارت و زیان به بار آید و حتی می‌تواند به شدت بر اکوسیستم اثر بگذارد. همچنین، تهدیدات نظامی ممکن است موجب اختلال یا نابودی نهادها شده و تفکر مربوط به دولت را سرکوب، تخریب یا محو نماید.

جدول ۳. محورهای عمده استخراج شده در مطالعات جهانی امنیت و دفاع

(رویکردهای مدرن امنیتی)

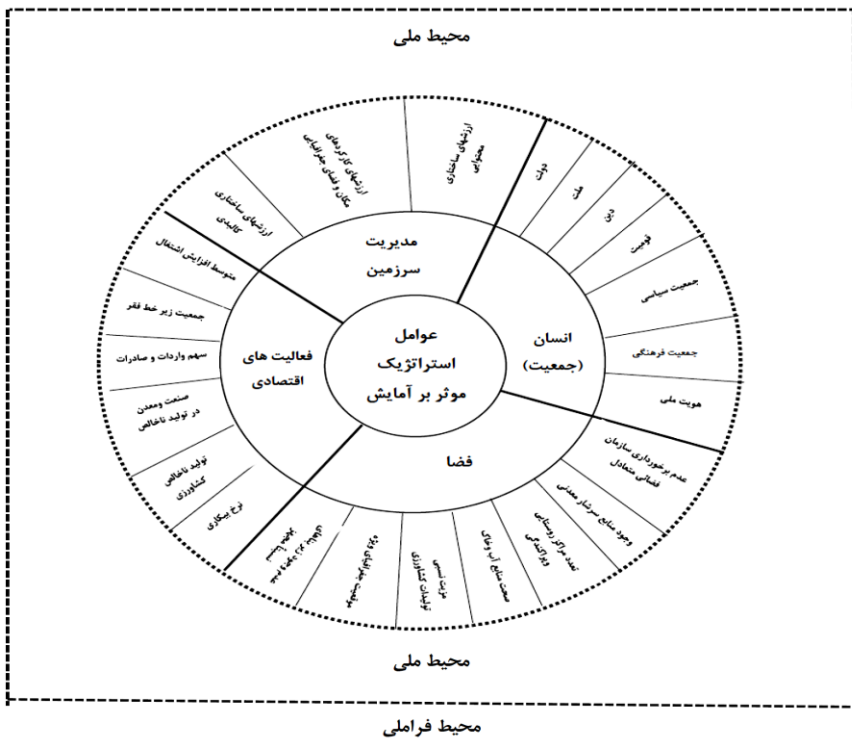
ردیف	نام نظریه‌ها و دیدگاه‌ها	محورهای عمده نظریه‌ها
۱	پوزیتیویسم (اسموک، هارمن)	<ul style="list-style-type: none"> - دانش تنها از طریق تجربه حسی بدست می‌آید. - مسائل پیچیده می‌توانند به اجزای ایده‌های ساده‌تر که از طریق تجارب حسی کسب شده‌اند، بازگشت نمایند. - پدیده‌های امنیتی و بین‌المللی بر پایه‌های مادی استوارند و نیاز به تفاسیر مادی دارند. - امنیت، پدیده‌ای عینی و قابل کشف و با روشهای عقلانی و با تجربه قابل تفسیر است.
۲	فراپوزیتیویسم	<ul style="list-style-type: none"> - هیچ واقعیت عینی وجود ندارد که ما بتوانیم از طریق عقل آن را کشف کنیم. - نظریه‌ها در واقع مهم‌ترین اجزای ساخت اجتماعی واقعیت هستند. - طرفداران این عقیده معتقدند تأکید پوزیتیویست‌ها بر روی واقعیت عینی خارجی، موجب ناشناخته و مخفی ماندن روابط اجتماعی و قدرت که به نوبه خود ساختارها را تشکیل می‌دهند، می‌گردد.
۳	پست مدرنیسم (سوسور، ریچارد لیتل، دیوید کمپبل)	<ul style="list-style-type: none"> - بر عکس مدرنیست‌ها (ساختارگرایان) که امنیت را متناسب بر پدیده‌های از پیش موجود و دشمنانش می‌دانند، پست مدرنیست‌ها این ترتیب را معکوس می‌کنند و مدعی‌اند که امنیت، این پدیده‌ها را تولید می‌کند. - امنیت وابسته به ناامنی بوده و با مشخص کردن دیگری و ناامنی، امکان دستیابی به امنیت حاصل می‌شود. - گرایش افراطی به واقعیت را مانع درک صحیح و امنیت ساز، نظریه‌ها و تئوری‌ها را ریشه‌های امنیت سازی کارا می‌دانند. - نظریه‌ها شکل دهنده واقعیت‌ها هستند.
۴	ساختارگرایانه (آدلر)	<ul style="list-style-type: none"> - جهان مادی هم به عمل انسان و نحوه تعاملات ایشان، شکل و صورت می‌دهد و هم ضرورت جهان مادی از ناحیه عمل انسان و تعاملاتشان شکل می‌گیرد. - ساختارگرایان: اول، ضرورت وجود یک تهدید عینی را گردن نمی‌نهند. دوم، معتقدند که بنیاد ائتلاف‌ها را ارزش‌های مشترک شکل می‌دهد. از این رو آنچه استمرار یا زوال یک سازمان امنیتی را می‌رساند، وجود یا عدم وجود ارزش‌های مشترک است. سوم، تأکید دارند که سازمان‌های امنیتی که بر پایه ارزش‌های مشترک شکل گرفته‌اند، در مقابل تحولات سیاسی مقاومند.
۵	رویکرد فمینیستی (آبید)	<ul style="list-style-type: none"> - مطالعات جنسیت در مطالعات امنیتی موقوف مانده که با وارد کردن هویت جنسی تأثیر جدی بر نتایج مطالعات امنیتی خواهد داشت.
۶	رویکرد اخلاقی	<ul style="list-style-type: none"> - وارد کردن ارزش‌ها و اخلاقیات در سیاست‌های امنیتی و روابط بین‌المللی. - رویکرد اخلاقی امنیت ملی محدودیت‌هایی را برای رفتارهای حکومتی و اخلاقیات حکمرانی بوجود خواهد آورد. - امنیت جمعی در مقوله‌هایی مانند مشارکت جهانی، صلح و رفاه، نظم آینده جهانی و... در سایه اخلاقی کردن امنیت ملی بدست می‌آید.

منبع: (مطالعات گروه مطالعاتی دعا، ۱۳۸۵)

فرایند طراحی مدل مفهومی

همانطوری که ملاحظه شد، ابتدا مطالعات نظری پیرامون موضوعات مرتبط با آمایش سرزمین شامل: سرزمین، فضا - مکان - جغرافیا، اجتماعی فرهنگی، اقتصاد، امنیت انجام و سپس جهت هر کدام از متغیرهای بالا مواردی از قبیل: تعاریف و مفاهیم، مکاتب، نظریه‌ها، رویکردها، الگوها و شاخص‌های مرتبط با موضوع مورد بررسی واقع، و نهایتاً با استفاده از منتخب گزینه‌های فوق، مدل مفهومی این مطالعه طراحی گردید. از ویژگی‌های این مدل توجه به:

۱. عوامل محیطی (داخل و خارج) و تعاملات آنها با یکدیگر
 ۲. تلفیق و ترکیب اصول و ابعاد آمایش سرزمین با مولفه‌های امنیت ملی و ابعاد متغیرهای اصلی مورد نیاز آمایش منطقه‌ای از منظر امنیت ملی شامل: انسان (جمعیت)، مدیریت سرزمین، فعالیت و فضا.
 ۳. توجه به رویکرد سیستمی، اقتضائی و آینده نگر.
- محیط فراملی

شکل ۲. الگوی مفهومی عوامل راهبردی مؤثر بر آمایش سرزمین از منظر امنیت ملی

روش شناسی

این پروژه از نوع کاربردی و بروش توصیفی- تحلیلی انجام شده است. در این تحقیق از روش میدانی با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه و روش کتابخانه‌ای با استفاده از مطالعه اسناد و مدارک جهت گردآوری داده‌های مورد نیاز علاوه استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل مسئولین و مقامات کشوری و لشگری متولی آمایش و امنیت به تعداد ۲۵۰ نفر می‌باشد. حجم نمونه با استفاده فرمول زیر محاسبه گردیده و معادل ۷۴ نفر می‌باشد. در نمونه گیری نیز به جهت وجود گروه‌های مختلف در جامعه آماری، از روش نمونه گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شده است.

$$n = \frac{N \times Z_{\frac{\alpha}{2}}^2 \times P(1-P)}{(N-1) \times d^2 + Z_{\frac{\alpha}{2}}^2 \times P(1-P)}$$

روایی ابزار تحقیق به روش صوری به تایید خبرگان رسیده و جهت سنجش اعتبار ابزار تحقیق از آلفای کرونباخ استفاده شده که مقدار عدد بدست آمده برابر ۰/۷۸ است که در حد مناسب و قابل قبول است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روشهای آمار توصیفی و آزمون فریدمن^۱ (حسینی، ۱۳۸۲) و جهت تعیین رتبه متغیرها از نرم افزار رایانه‌ای SPSS14 استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها

۱. توصیف جامعه مورد مطالعه و سؤالات پرسشنامه

الف. یافته‌های مربوط به جامعه نمونه

مشخصات پیشینه‌ای افراد جامعه نمونه (شامل سن، مدت انتصاب، شغل، سازمان محل خدمتی، استان محل خدمت و میزان تحصیلات) در پرسشنامه مورد پرسش واقع شد. از تعداد پاسخ‌های بدست آمده معلوم شد که میانگین سن افراد جامعه نمونه ۴۵/۵۲ سال،

۱. آزمون فریدمن در واقع معادل آزمون f در روشهای پارامتری است و برای مقایسه سه گروه یا بیشتر از سه گروه همبسته بکار می‌رود این آزمون درصد است تا بداند آیا مجموع رتبه‌های هرستون با چیزی که مورد انتظار می‌باشد متفاوت است یا خیر؟

میانگین مدت انتصاب آنها در شغل فعلی ۳/۹۲ سال، میانگین تحصیلات آنها برابر است با ۲۴/۵٪ کارشناسی ۴۹٪ کارشناسی ارشد، ۲۴/۵٪ دکترا و ۲٪ دارای تحصیلات حوزوی هستند. یافته‌های مربوط به هر متغیر به شرح زیر می‌باشد:

۲. توصیف و تحلیل داده‌ها

الف. آزمون فرضیه‌ها

- فرضیه اصلی

بین آمایش سرزمین از منظر امنیت ملی و عوامل راهبردی در منطقه جنوب شرق کشور رابطه معنی‌داری وجود دارد. با استفاده از ادبیات موجود در زمینه امنیت و آمایش سرزمین محقق به چهار عامل دست یافت که از بعد نظری بر آمایش سرزمین از منظر امنیت ملی مؤثرند. این چهار عامل عبارتند از:

۱. عامل انسان (جمعیت)

۲. عامل فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی)

۳. عامل فضا

۴. عامل مدیریت سرزمین

در این مقاله، در پی آن هستیم که نقش هریک از این عوامل را در امنیت منطقه جنوب شرق تبیین و محاسبه نماییم، با این هدف که تاثیر هر عامل به چه میزان و رتبه هر عامل چگونه است؟

اکثریت پاسخگویان تاثیر موارد مطرح شده را در امنیت ملی زیاد و خیلی زیاد دانسته‌اند. برای بالابردن دقت سؤالات، سؤال‌هایی که کمتر از ۵۰ درصد تاثیر برآورد شده اند حذف شدند. در این قسمت از تحقیق به بررسی نتایج آماری آزمون فرضیه‌ها می‌پردازیم.

فرضیه ۱

بین متغیر انسان (جمعیت) و مؤلفه امنیت ملی در منطقه جنوب شرق کشور رابطه معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۴. شاخص‌های مربوط به فراوانی پاسخگویان در متغیر انسان (جمعیت)

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۳۴	حداکثر	۱۱/۹۰۳	واریانس	۲۷/۱۹۷۲	میانگین
۷۱	تعداد مشاهدات	۱۴	دامنه تغییرات	۲۷/۰۰۰۰	میانه
		۲۰	حداقل	۲۶/۰۰	نما

میانگین نمره پاسخگویان به عامل جمعیت ۲۷/۱۹۷ است با توجه به دامنه تغییرات (۱۴) و حداقل (۲۰) و حداکثر (۳۴) دامنه طیف، این رقم از میانگین متوسط (۲۷) بالاتر است.

جدول ۵. آزمون معناداری تفاوت میانگین (T) بر حسب متغیر انسان (جمعیت)

معنی داری t	درجه آزادی	کمیت t	اشتباه معیار	انحراف معیار	میانگین	تعداد مشاهدات	متغیر مستقل
۰/۰۰۰	۷۰	۶۶/۴۲۳	۰/۴۰۹۴۶	۳/۴۵۰۱۳	۲۷/۱۹۷۲	۷۱	انسان (جمعیت)

ملاحظه می‌شود که معنی داری محاسبه شده برای عامل جمعیت از معنی داری در سطح آلفای ۰/۰۱ کوچکتر است. لذا فرض صفر را می‌توان رد کرد، با اطمینان ۰/۹۹ بین دو متغیر انسان (جمعیت) و امنیت ملی رابطه وجود دارد.

فرضیه ۲

بین متغیر فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی) و مؤلفه امنیتی در منطقه جنوب شرق کشور رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول ۶. شاخص‌های مربوط به فراوانی پاسخگویان در متغیر فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی)

مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص
۳۴	حداکثر	۱۱/۹۰۳	واریانس	۲۸/۹۴۵۹	میانگین
۷۴	تعداد مشاهدات	۱۴	دامنه تغییرات	۲۷	میانه
		۲۰	حداقل	۲۶	نما

میانگین نمره پاسخگویان به عامل فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی) ۲۸/۹۴۵۹ است با توجه به دامنه تغییرات (۱۴) و حداقل (۲۰) و حداکثر (۳۴) دامنه طیف، این رقم از میانگین متوسط (۲۷) بالاتر است.

جدول ۷. آزمون معناداری تفاوت میانگین (T) بر حسب متغیر سطح رفاه عمومی

متغیر مستقل	تعداد مشاهدات	میانگین	انحراف معیار	اشتباه معیار	کمیت t	درجه آزادی	معنی داری t
فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی)	۷۴	۲۸/۹۴۵۹	۲/۹۶۵۰۶	۳۴۴۶۸,	۸۳/۹۷۹	۷۳	۰/۰۰۰

ملاحظه می‌شود که معنی داری محاسبه شده برای عامل فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی) از معنی داری در سطح آلفای ۰/۰۱ کوچکتر است لذا می‌توان، با اطمینان ۱۰/۹۹ ادعا کرد بین دو متغیر فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی) و امنیت رابطه وجود دارد.

فرضیه ۳

بین متغیر فضا و مؤلفه امنیت ملی در منطقه جنوب شرق کشور رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول ۸. شاخص‌های مربوط به فراوانی پاسخگویان در متغیر فضا

شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار
میانگین	۱۸/۷۴۳۲	واریانس	۴/۸۵۱	حداکثر	۲۴
میانه	۱۸/۵	دامنه تغییرات	۱۰	تعداد مشاهدات	۷۴
نما	۱۸	حداقل	۱۴		

میانگین نمره پاسخگویان به عامل فضا ۱۸/۷۴۳۲ است با توجه به دامنه تغییرات (۱۰) و حداقل (۴) و حداکثر (۲۴) دامنه طیف، این رقم تقریباً در حد میانگین متوسط (۱۸/۷) است.

جدول ۹. آزمون معناداری تفاوت میانگین (T) برحسب متغیر فضا

متغیر مستقل	تعداد مشاهدات	میانگین	انحراف معیار	اشتباه معیار	کمیت t	درجه آزادی	معنی داری t
فضا	۷۴	۱۸/۷۴۳۲	۲/۲۰۲۴۹	۰/۲۵۶۰۳	۷۳/۲۰۶	۷۳	۰/۰۰۰

ملاحظه می شود که معنی داری محاسبه شده برای عامل فضا از معنی داری در سطح آلفای ۰/۰۱ کوچکتر است لذا می توان، با اطمینان ۰/۹۹ ادعا کرد بین دو متغیر فضا و امنیت رابطه وجود دارد.

فرضیه ۴

بین متغیر مدیریت سرزمین و امنیت ملی در منطقه جنوب شرق کشور رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول ۱۰. شاخص های مربوط به فراوانی پاسخگویان در متغیر مدیریت سرزمین

شاخص	مقدار	شاخص	مقدار	شاخص	مقدار
میانگین	۳۹/۵۵۵۶	واریانس	۱۰/۰۲۵	حداکثر	۴۷
میانه	۴۰	دامنه تغییرات	۱۶	تعداد مشاهدات	۷۲
نما	۳۷	حداقل	۳۱		

میانگین نمره پاسخگویان به عامل مدیریت سرزمین ۳۹/۵۵۵۶ است با توجه به دامنه تغییرات (۱۶) و حداقل (۳۱) و حداکثر (۴۷) دامنه طیف، این رقم از میانگین متوسط (۳۹) بالاتر است.

جدول ۱۱. آزمون معناداری تفاوت میانگین (T) برحسب متغیر مدیریت منطقه

متغیر مستقل	تعداد مشاهدات	میانگین	انحراف معیار	اشتباه معیار	کمیت t	درجه آزادی	معنی داری t
مدیریت سرزمین	۷۲	۳۹/۵۵۵۶	۳/۱۶۶۲۳	۰/۳۷۳۱۴	۱۰۶/۰۰۶	۷۱	۰/۰۰۰

ملاحظه می شود که معنی داری محاسبه شده برای عامل مدیریت سرزمین از معنی داری در سطح آلفای ۰/۰۱ کوچکتر است؛ بنابراین می توان، با اطمینان ۰/۹۹ ادعا کرد بین دو متغیر مدیریت سرزمین و امنیت ملی رابطه وجود دارد.

مقاله پژوهشی: شناسایی و اولویت بندی عوامل راهبردی مؤثر بر آمایش سرزمین از منظر امنیت ملی

ب. آزمون فریدمن

با استفاده از آزمون فریدمن رتبه متغیرهای تحقیق به شرح زیر محاسبه شده است:

جدول ۱۲. مقایسه میانگین‌ها برای بررسی میزان رابطه بین عوامل امنیت ملی جنوب شرق کشور

عوامل	تعداد مشاهدات	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
مدیریت سرزمین	۶۴	۳۹/۲۹۶۹	۳/۲۳۵۱۲	۳۱/۰۰	۴۷/۰۰
فضا	۶۴	۱۸/۶۲۵۰	۲/۲۵۰۲۲	۱۴/۰۰	۲۴/۰۰
فعالیت‌های اقتصادی	۶۴	۲۸/۸۴۳۸	۳/۱۳۸۱۹	۲۱/۰۰	۳۶/۰۰
انسان (جمعیت)	۶۴	۲۷/۰۰۰	۳/۴۴۵۷۲	۲۰/۰۰	۳۴/۰۰

جدول ۱۳. نتایج و تعیین سطح معنی داری آزمون فریدمن در مورد عوامل همبسته امنیت ملی در منطقه

جنوب شرق کشور

تعداد مشاهدات	۶۴
ضریب کای اسکوئر	۱۷۹/۲۵۹۳
درجه آزادی	۳
سطح معنی داری	۰/۰۰۰

تحلیل: مشاهده سطح معنی داری که کمتر از معنی داری در سطح خطای ۰/۰۱ است حاکی از تفاوت معنی دار عوامل مذکور و میزان تاثیر هر کدام در امنیت منطقه است.

جدول ۱۴. نتایج سطح رتبه بندی آزمون فریدمن در مورد عوامل همبسته امنیت جنوب

شرق کشور

عوامل	میانگین‌های رتبه بندی شده
مدیریت سرزمین	۴/۰۰
فضا	۱/۰۰
فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی)	۲/۷۳
انسان (جمعیت)	۲/۲۷

تحلیل: نتایج آزمون فریدمن مبین این نکته است که عوامل مؤثر بر امنیت منطقه جنوب شرق به ترتیب عبارتند از: مدیریت سرزمین، فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی)،

انسان (جمعیت) و فضا

پ. نتیجه آزمون فرضیات تحقیق

براساس ادبیات موضوع تحقیق چهارعامل بر امنیت منطقه جنوب شرق کشور مؤثرند که شامل عوامل جمعیتی (انسان)، فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی)، فضا و مدیریت سرزمین است. نتایج آزمون t یک متغیره نشان می‌دهد هرچهارعامل در سطح خطای ۰/۰۱ درصد معنی دارند، که نشان‌دهنده این مطلب است که عوامل مذکور در تبیین امنیت جنوب شرق کشور تاثیر قاطع دارند. مقایسه میانگین‌های هر عامل نشان‌دهنده آنست که پاسخگویان تاثیر این عوامل را بیش از حد متوسط دانسته‌اند.

همچنین نتایج آزمون آنالیز واریانس در خصوص تاثیر متغیرهای پیشینه ای (شغل، سازمان محل خدمت، میزان تحصیلات و استان محل خدمت) نشان داد تاثیر هیچ کدام از این متغیرها بایکدیگر تفاوت معنی داری ندارد و در واقع پاسخگویان با وجود تفاوت در این متغیرها پاسخ‌های مشابهی به گویه‌های عوامل همبسته با امنیت جنوب شرق کشور، داده‌اند. نتایج آزمون فریدمن حاکی از میزان تاثیر متفاوت هریک از عوامل مذکور است ترتیب تاثیر عوامل به شرح زیر است:

۱. مدیریت سرزمین بامیانگین رتبه‌بندی شده ۴
۲. فعالیت اقتصادی (سطح رفاه عمومی) بامیانگین رتبه‌بندی شده ۲/۷۳
۳. انسان (جمعیت) بامیانگین رتبه‌بندی شده ۲/۲۷
۴. فضا بامیانگین رتبه‌بندی شده ۱

نتایج تحقیق

براساس ادبیات موضوع، چهارعامل بر امنیت منطقه جنوب شرق کشور مؤثرند که شامل عوامل انسان (عوامل جمعیتی)، فعالیت‌های اقتصادی (سطح رفاه عمومی)، فضا و مدیریت سرزمین است.

برای سنجش عوامل مذکور از پرسشنامه‌ای حاوی ۲۷ سؤال بسته و ۳ سؤال باز استفاده شد. نتایج آزمون نشان می‌دهد که هرچهارعامل در سطح خطای ۰/۰۱ درصد معنی دارند، که نشان‌دهنده این مطلب است که عوامل مذکور در تبیین امنیت جنوب شرق کشور تاثیر

قاطع دارند. مقایسه میانگین‌های هر عامل نشان دهنده آنست که پاسخگویان تاثیر این عوامل را بیش از حد متوسط دانسته اند.

نتایج آزمون فریدمن حاکی از میزان تاثیر متفاوت هریک از عوامل مذکور است، ترتیب تاثیر عوامل بشرح زیر می‌باشد:

الف. مدیریت سرزمین بامیانگین رتبه‌بندی شده ۴.

ب. فعالیت اقتصادی (سطح رفاه عمومی) بامیانگین رتبه‌بندی شده ۲/۷۳.

پ. جمعیت (عوامل انسانی) بامیانگین رتبه‌بندی شده ۲/۲۷.

ت. فضا بامیانگین رتبه‌بندی شده ۱ می‌باشد.

محدودیت‌ها

الف. به لحاظ طبقه‌بندی بالای موضوع تحقیق، امکان دسترسی به تمامی اطلاعات مورد نیاز همراه با مشکلات بود.

ب. با توجه به اینکه مخاطبین پرسشنامه از متفکران، صاحب‌نظران و مسئولین رده بالای نظام بودند، بنابراین از لحاظ دسترسی، محقق با مشکلات زیادی روبرو بود.

پ. کمبود منابع و مدارک داخلی بویژه در بعد ملاحظات دفاعی - امنیتی از دیگر مشکلات و موانع تحقیق بود.

پیشنهادها

الف. ساختار نهاد برنامه‌ریزی منطقه‌ای در سطح ملی با کارکرد منطقه‌ای طراحی شود.

پ. به اولویت‌های رشد اقتصادی منطقه جنوب شرق در برنامه‌های ملی توجه شود و در اجرای طرح‌های اقتصادی منطبق با نیازها و ساختار محیط داخلی و خارجی تسریع شود.

ت. چون اولین عامل راهبردی بدست آمده در این منطقه دلالت بر تقویت مدیریت منطقه دارد، شایسته است نسبت به انتصاب مدیران با کفایت، با تجربه و آزموده و دارای سوابق درخشان مدیریتی و متعهد در پستهای مدیریتی کلان در این منطقه اقدام شود، تا رشد و توسعه اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی و... منطقه را سرعت مضاعف بخشند.

ث. راهبرد آمایش سرزمین جنوب شرق کشور از منظر امنیت ملی بر اساس عوامل راهبردی به‌دست آمده این تحقیق تدوین شود، تا بر آن اساس برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری شود.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- بی نا. (بی تا)، سوابق و مدارک مرتبط با آمایش سرزمین در سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- بی نا. (بی تا)، سوابق و مدارک مرتبط با آمایش سرزمین در استانداریهای کرمان، سیستان و بلوچستان.
- قالیباف، محمد باقر (۱۳۸۴)، درآمدی بر چالش های ژئوپلیتیکی ایران در قرن ۲۱ با تاکید بر تمرکز اقتصادی در کلان شهر ملی، *مجموعه مقالات دومین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران*.
- بی نا (۱۳۸۵)، *استراتژی آمایش سرزمین جنوب شرق، مطالعه گروهی*، دعا، تهران.
- بی نا. (۱۳۸۴)، *مجموعه مقالات دومین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران*.
- تقوایی، مسعود و همکاران (۱۳۹۶)، تحلیل موانع و عوامل موثر بر اجرای طرح ها و برنامه ریزی آمایش استان تهران، *دو فصلنامه آمایش سرزمین*، سال نهم، شماره اول، بهار و تابستان، صص ۲۷-۱.
- حسین، خنیفر (۱۳۸۹)، درآمدی بر مفهوم آمایش سرزمین و کاربردهای آن در ایران، *دو فصلنامه آمایش سرزمین*، شماره ۲، دوره، بهار و تابستان ۱۳۸۹
- حشمت زاده، محمد باقر (۱۳۸۱)، *جزوه درسی شناخت محیط ملی (اجتماعی-فرهنگی)*، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- حیدری، عبدالمجید (۱۳۸۳)، *جغرافیای نظامی*، انتشارات دوره عالی جنگ.
- سائق، یزید (۱۳۷۷)، *امنیت در کشورهای در حال توسعه*، ترجمه م. ایمانی و ع. طیب، تهران، علمی و فرهنگی.
- سجادی، امیر (۱۳۹۲)، *آمایش سرزمین و امنیت*، سایت سیویلیکا، تهران.
- چوخاچی زاده مقدم، محمد باقر (۱۳۸۱)، *آمایش و دفاع سرزمین*، *مجموعه مقالات همایش آمایش و دفاع سرزمین*، دانشگاه امام حسین (ع).
- ربیعی، علی (۱۳۸۴)، *تعامل توسعه یافتگی و امنیت ملی در کشورهای جهان سوم* با تاکید بر کشورهای منتخب، *رساله دکتری*، به راهنمایی محمود تشکری، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- رنجبری، کمال و همکاران (۱۳۸۵)، *عوامل محیطی اثرگذار بر آمایش سرزمین در استان گیلان*، *مجموعه مقالات همایش آمایش سرزمین*، جایگاه خزر و چشم انداز توسعه گیلان، انجمن ژئوپلیتیک ایران، انزلی.

- عندلیب، علیرضا و مطوف، شریف (۱۳۸۸)، توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران، *مجله باغ نظر*، شماره ۵، سال ششم، پاییز و زمستان ۱۳۸۸، صص ۷۶-۵۷.
- کالینز، جان ام (۱۳۸۳)، *جغرافیای نظامی* جلد اول، تهران، دانشگاه امام حسین (ع)
- کاستل، مانویل (۱۳۸۰)، *ظهور جامعه شبکه ای محور، عصر اطلاعات*، ج ۱، ترجمه: احمد علیقلیان و افشین خاکبار، طرح نو.
- معین، محمد (۱۳۷۱)، *فرهنگ معین*، انتشارات امیرکبیر.
- طحانی، غلامرضا (۱۳۹۳)، *بررسی نقش آمایش سرزمین در امنیت ملی ج.ا.ا. تهران.*
- هدایتی، امیر (۱۳۹۴)، *آمایش سرزمین و مدیریت منابع آب*، تهران.
- مایکل، پاسیون (۱۳۸۷)، *در جست و جوی دانش کارآمد، مجله جغرافیای کاربردی*، مترجم: صمدزاده، رسول، *فصلنامه آموزش جغرافیا*، بهار ۱۳۸۷، شماره ۸۲
- مجتهد زاده، پیروز (۱۳۷۹)، *ایده های ژئوپلیتیک و واقعیت های ایرانی*، تهرانی، انتشارات شیراز

ب. منابع لاتین

- Namara, R.S.MC. (1968). *The Essence Of Security*. New York. Harper & Rom.
- Mondel, R. (1994). *The Changing Face Of National Security*. Green Wood Press . London. UK